

Interview

Leen van Duin with b0b van Reeth

‘I do not know what architecture is.

I think that architecture is the search for architecture.

I think architecture can be recognised as such, if you recognise the search within it. Searching is done in so many ways, which is why there are different forms of architecture.’

bOb van Reeth, Delft 2002

LvD: I was in a bookshop recently and the shop assistant asked me: ‘Are you looking for something?’ I replied: ‘No, however it cannot be ruled out that I might find something.’ How do you search for architecture?

bvR: Searching is not usually targeted, it is somewhat unpredictable. It is based on desire, not on outcome, as the journey is more interesting than the destination.

Regardless of whether you know a lot, you always have to keep searching, even though you usually end up with the same. I am mostly interested in cultural sustainability. In bookshops I always head to the shelves containing architecture theory and history.

What I like? Currently *Mémoires d’un architecte* by Fernand Pouillon, a contemporary of Le Corbusier, but also Aldo Rossi’s *Scientific Autobiography*. And every architect should of course have read Banham’s *Theory and Design in the First Machine Age*.

LvD: If you were to write a book yourself, what would it be about?

bvR: Just like Wittgenstein, I would say that architecture is a gesture, the idolisation of an event. This is something that is really occupying my mind lately. I just designed a holocaust museum in Mechlin, the Jewish Museum for Deportation and Resistance. 520,267 people were deported there and as an architect I believe that I have made this location exceptional, as if it were engraved in collective memory. By doing so, I disconnect the discourse on architecture from the eternal ‘beautiful vs. ugly’ discussion. I am more concerned with attitude than style: achieving different results each time, using the same approach.

LvD: I can imagine that with monumental assignments. However, the Zuidas (South axis) of Amsterdam, which you supervise, is

that not a different kind of assignment?

bvR: That involves the idolisation of a part of the city, a fantastic assignment. We try to convince administrators and developers to stop grabbing as much new land as possible, parcelling it and ruining the environment by doing so. Each project cannot escape from certain preconditions. At the same time however, the boundaries of an assignment must be explored and sometimes crossed to determine where they are. In practice, the architect is exposed to multiple influences from all sides, not only those of architectural nature. This does not imply that architecture is unfamiliar with autonomy. In the design process, exact positions are assigned to miscellaneous influences. If I were to see that an infrastructural work of this order generates exciting opportunities that addresses social issues, then our work – aside from the functional programme – can be a tribute to our era, where city and nature, memory and desire are intensified and become an intense experience.

LvD: Our 5x5 project also addresses the densification issue. Do you think that cities could formulate a similar question themselves?

bvR: In practice, working with administrators and developers has its disadvantages, but also some benefits. You can sound the alarm and say ‘there is more possible here than you thought.’ Of course, an academic context has the advantage of not being impeded by sometimes conflicting financial interests of involved parties. However, the more you substantiate your proposals, the larger your influence on political and social processes. When I started on sustainability some 20 to 30 years ago, I was a voice crying in the wilderness. Nowadays, it has been adopted and become almost annoying, just take a look at all that conventional DUBO.

LvD: Could you please explain that?

bvR: Within the context of sustainable development, sustainability has various meanings, as a result of which it should be considered an all-encompassing notion. Since it is, it is necessary to further define it from the point of view of the person using it.

Interview

Leen van Duin met b0b van Reeth

‘Ik weet niet wat architectuur is.

Ik denk dat architectuur het zoeken naar architectuur is.

Ik denk dat je architectuur herkent als architectuur als je dat zoeken erin herkent. Er wordt op vele manieren gezocht. Vandaar dat er verschillende architecturen zijn.’

bOb van Reeth, Delft 2002

LvD: Laatst stond ik in een boekwinkel en de verkoper vroeg me: ‘Zoekt u iets?’ Ik antwoordde: ‘Ik zoek niets, maar het is niet uitgesloten dat ik iets vind.’ Hoe zoekt u naar architectuur?

bvR: Zoeken is inderdaad niet altijd doelgericht, het heeft iets onvoorspelbaars. Het is gebaseerd op een verlangen, niet naar hoe het afloopt, maar naar de reis. De reis is interessanter dan de bestemming. Ook als je veel weet, moet je altijd opnieuw zoeken, ook al kom je dikwijls bij hetzelfde uit. Ik ben het meest geïnteresseerd in culturele duurzaamheid. In boekwinkels loop ik naar de schappen met architectuurtheorie en architectuurgeschiedenis. Waar ik van houd? Op dit moment van *Mémoires d’un architecte* van Fernand Pouillon, een tijdgenoot van Le Corbusier, maar ook van Aldo Rossi’s *Wetenschappelijke autobiografie*. En natuurlijk moet elke architect Banhams *Theory and Design in the First Machine Age* hebben gelezen.

LvD: Als u zelf een boek zou schrijven, waar zou dat over gaan?

bvR: Ik zou, net als Wittgenstein, vertellen dat architectuur een gebaar is, een verheerlijking van een gebeurtenis. Dat is iets waar ik me de laatste tijd veel mee bezighoud. Ik heb net in Mechelen een museum voor de holocaust ontworpen, het Joods Museum voor Deportatie en Verzet. Er zijn daar 25.000 mensen gedeporteerd en ik vind dat ik als architect die plek bijzonder moet maken, als het ware in het collectief geheugen griffen. Daarmee koppel ik het discours over architectuur los van de eeuwige discussie ‘mooi versus lelijk’. Het is mij eerder om attitude dan om stijl te doen: met dezelfde aanpak keer op keer andere resultaten behalen.

LvD: Dat kan ik me voorstellen bij monumentale opgaven. Maar de Amsterdamse Zuidas, waarvan u supervisor bent, is toch een andersoortige opdracht?

bvR: Daar gaat het om de verheerlijking van een deel van de stad, een fantastische opgave. We proberen bestuurders en ontwikkelaars ervan te overtuigen op te houden met zo veel mogelijk nieuwe grond in te palmen, te verkavelen en zo het milieu naar de knoppen te helpen. Elk project ontsnapt niet aan bestaande randvoorwaarden. Maar tegelijkertijd moeten de grenzen van een opgave worden verkend en soms overschreden om te weten waar ze liggen. De architect staat in de praktijk van alle kanten aan veelvuldige invloeden bloot, die niet alleen van architectonische aard zijn. Dit betekent niet dat de architectuur geen autonomie kent. In het ontwerpproces wordt aan allerlei invloeden een precieze plaats toegekend. Als ik nu zie dat er ineens door een infrastructuureel werk van deze orde prachtige mogelijkheden ontstaan die beantwoorden aan maatschappelijke vraagstukken, dan kan ons werk – afgezien van het functionele programma – een ode zijn aan de eigen tijd, waarin stad en natuur, herinnering en verlangen tot een intense beleving worden verhevigd.

LvD: Ons 5x5-project stelt ook de vraag van verdichting aan de orde. Denkt u dat de steden zelf een dergelijke vraagstelling zouden kunnen formuleren?

bvR: Werken met bestuurders en ontwikkelaars in de praktijk heeft nadelen, maar ook voordelen. Je kunt aan de bel trekken en zeggen: ‘Hier is meer mogelijk dan jullie zien.’ Natuurlijk, een academische context heeft als voordeel dat men niet gehinderd wordt door soms tegenstrijdige financiële belangen van marktpartijen. Maar: hoe meer je de economische haalbaarheid van je voorstellen onderbouwt, des te groter is je invloed op politieke en maatschappelijke processen. Toen ik twintig, dertig jaar geleden over duurzaamheid begon, was ik een roepende in de woestijn. Nu is het opgepikt en alweer bijna vervelend, kijk maar eens naar al die conventionele DUBO.

LvD: Leg uit.

The interpretation cannot be used as a closed notion, but rather as a possible approach of a specific project contributing to sustainable development in the present. The basic principle is society that accepts responsibility for the society of tomorrow. When defining 'sustainable urban development' and 'sustainable architecture', it does not first concern itself with ecological construction aspects (choice of materials, energy, water and light), but long-term construction, based on quality and a building's cultural meaning. Both lead to a project acquiring the sustainability it needs. It is clear that limited interventions are a different kind of sustainability than large-scale, monumental development projects, which is precisely why it is important that each project's sustainability frame is also defined by the developer, not as something obvious, but as a choice.

LvD: If it is the architect's task to shape conflicting interests in the social field, is it not impossible to commit to one developer?
bvR: Generally, it is our task. Within an academic context it can be done well. However, it is a misconception that architects must be free in order to be creative. On the contrary, designing becomes interesting when limitations have been included as much as possible. They provide the necessary urban development and architectural energy required to conceive. Architecture is not added. On the contrary, its cultural dimension is created by the social necessity of development.

LvD: Architecture theory also engages in the modes of thought and rules used in the design process. Sometimes, they overlap or exclude each other. What is the situation like at your firm?
bvR: We always work in teams. The Delft rail zone project involved a landscape expert, an urban development consultant and an architect. They conferred weekly. We do not have real rules. Talking about 'beauty' is not allowed in our firm. A similar rule: no artistic hyperventilation. In my work, I deliberately wanted to finish with the illusory notion of continuity and coherence, where the

architect's signature is proclaimed the standard and attention for what the work tells itself vanishes. Each of my works is also an anti-work which has to be an 'intelligent ruin' in its sustainability, a provisional intervention in a dynamic process. With regard to 'searching', an important rule was added: we must spend an equal amount of time on erasing and drawing.

LvD: You can never delete enough in a text - a great statement from Adorno.

bvR: Exactly. In our work we try to avoid adjectives and to get to the core of an assignment.

LvD: Do you mean elimination of decoration?

bvR: No, if decoration is of a structural nature, it is a welcome bonus.

LvD: Can you explain structural decoration?

bvR: For the Holocaust museum I assembled a team that including a writer, a philosopher and a sculptor. At one point the sculptor wanted to finish a number of columns in cast iron. Cast iron is a technique that still exists, but that is losing ground. However, it can still be done. The initial intention was to make all columns in the same way. Later on we used them to tell the story that must be told. Something on the backgrounds and secrets behind the design. To me that is structural decoration.

The story should be the essence of the assignment. Van Egeraat also tells a story, only I do not find it interesting, as it only deals with delight. I am very traditional; I believe that a building should possess something mysterious. It should not all be clear at first sight.

LvD: As an architecture critic or user, could you discover something in a design not intentionally put in by the architect?

bvR: Of course, no problem. Please note however that I usually do not want to tell a story with my designs. If I were to tell a story, it would be the tale of the project - getting its drift - initially in an intuitive manner, using my own background and life experience. I consider myself to be a traditionalist. Stravinsky once said: 'Everything that does not belong to tradition, is plagiarism.' I fully agree. To me, tradition is the definition of progress.

bvR: Duurzaamheid heeft in de context van duurzame ontwikkeling uiteenlopende betekenissen, waardoor men het als een containerbegrip moet beschouwen. Juist omdat het een containerbegrip is, is het nodig om het nader te omschrijven vanuit het standpunt van degene die het gebruikt. De interpretatie kan niet als een gesloten begrip worden gehanteerd, maar veeleer als een mogelijke benadering van een specifiek project dat bijdraagt tot de duurzame ontwikkeling van nu. Basisgedachte is dat de maatschappij de verantwoordelijkheid aanvaardt voor de maatschappij van morgen. Bij de omschrijving van de begrippen 'duurzame stedenbouw' en 'duurzame architectuur' gaat het niet in de eerste plaats over de ecologische aspecten van het bouwen (materiaalkeuze, energie, water en licht), maar wel over het bouwen voor de lange duur op basis van de kwaliteit van het bouwen en de culturele betekenis van een bouwwerk. Beide leiden ertoe dat een project de duurzaamheid kan krijgen die het nodig heeft. Het is duidelijk dat beperkte ingrepen van een ander soort duurzaamheid zijn dan grote, monumentale bouwprojecten. Juist daarom is het belangrijk dat het duurzaamheidskader voor elk project mede door de bouwheer wordt omschreven, niet als evidentie maar als keuze.

LvD: Als het de taak van de architect is om vorm te geven aan tegenstrijdige belangen in het maatschappelijk veld, dan kun je je toch niet committeren aan één opdrachtgever?

bvR: In zijn algemeenheid is dat inderdaad onze taak en vanuit een academische context kun je die goed invullen. Toch is het een misvatting dat architecten vrij moeten zijn om creatief te kunnen zijn. Het ontwerpen is juist interessant als er tijdens de beginfase zo veel mogelijk beperkingen worden opgenomen. Deze leveren de zo noodzakelijke stedenbouwkundige en architecturale energie om te kunnen concipiëren. Architectuur wordt niet toegevoegd. De culturele dimensie in de architectuur ontstaat juist door de maatschappelijke noodzaak van het bouwen.

LvD: Architectuurtheorie houdt zich ook bezig met de denkwijzen en regels die in het

ontwerpproces worden gehanteerd. Soms overlappen die elkaar of sluiten ze elkaar uit. Hoe zit dat in uw bureau?

bvR: Wij werken altijd in teams. Bij het project voor de Spoorzone Delft waren een landschapsdeskundige, een stedenbouwkundige en een architect betrokken. Die overlegden wekelijks met elkaar. Echte regels hebben we niet. Wat op ons bureau niet mag is over 'mooi' praten. Een soortgelijke regel: er mag niet artistiek gehyperventileerd worden. In mijn oeuvre heb ik bewust willen afrekenen met een illusoir begrip als continuïteit en samenhang, waarin het handschrift van de architect tot norm wordt verheven en de aandacht voor wat er in het werk zelf wordt verteld, verdwijnt. Elk van mijn werken is ook een antiwerk, dat in zijn duurzaamheid een 'intelligente ruïne' moet zijn, een voorlopige ingreep in een dynamisch proces. Met betrekking tot 'het zoeken' is er wel een belangrijke regel bijgekomen: we moeten evenveel tijd besteden aan weggummen als aan tekenen.

LvD: Een mooie uitspraak van Adorno is: je kunt in een tekst niet genoeg schrappen!

bvR: Zo is het. In ons werk proberen we 'bijvoeglijke naamwoorden' te vermijden en te komen tot de kern van een opgave.

LvD: Bedoel je decoratie elimineren?

bvR: Nee, als decoratie structureel is, dan is die zeker meegenomen.

LvD: Wat is structurele decoratie?

bvR: Voor het Holocaustmuseum heb ik een ploeg samengesteld waarin een schrijver, een filosoof en een beeldhouwer zaten. De beeldhouwer wilde op een zeker moment een aantal kolommen in gietijzer uitvoeren. IJzergieten is een techniek die nog wel bestaat, maar gedeeltelijk verloren dreigt te gaan. Maar het kan nog altijd. De bedoeling was aanvankelijk dat we die kolommen allemaal hetzelfde zouden maken. Later hebben we ze ingezet om het verhaal te vertellen dat verteld moet worden. Iets van de achtergronden en de geheimen die achter dat ontwerp liggen. Dus dat vind ik structurele decoratie.

Het verhaal moet de essentie van de opdracht zijn. Ook iemand als Van Egeraat vertelt een verhaal. Alleen vind ik dat geen boeiend verhaal. Het gaat alleen over

LvD: What is your opinion of the so-called contemporary traditionalism in the Netherlands, for example the Brandevoort district?
bvR: Absolutely horrible. That is not traditionalism. That is what we call plagiarism - architects who copy what was made in the past, especially in the 1930s. They are at the market's beck and call, which in turn advertises and sells it. I do not think it appeals to consumer taste as such, but to that of the average real estate agent.

LvD: Should we pay attention to it as a faculty?
bvR: Go against it. That is, 'if you can't beat them, join them'... en then change it from inside. However, if the cultural assignment is worded seriously by society, which is what I am looking for, then it also has to listen to my answer. This implies that I have to provide a cultural answer to every cultural question.

LvD: Which research questions did you formulate concerning location, topography in a broader sense and field-related context?
bvR: The question is how to make the available city area sustainable and interesting again. With that, I want to endorse the tradition I just described, indeed aware of prevailing styles or even doctrines, but knowing that it is impossible to entirely escape them. I wanted to heal the current rift between the city centre and the Westerkwartier district in Delft and show available opportunities, how to densify the city. Of course I use my ideas on the subject as a basis to address the issue of how the city should handle recycling urban fabric, spaces and buildings. A city and location are sites made effective. With that, I also asked myself how the city itself gives meaning to the project and if it recognises added value in the short or long-term. Connecting the 19th-century expansion to the historical city is also interesting from an architectural point of view, because of the courtyards seen on both sides of the rail zone.

LvD: How did you develop the architectural idea for the assignment?
bvR: As I already said, we always work

together. With the team we initially tried to get to the essence of the assignment. That was awkward, due to the lack of external limitations. Based on morphological insights, we then chose a guiding typology for the entire project. Finally, references such as Vermeer's painting *View on Delft*, but also the 19th-century station were important in establishing the character of the design. The notion of typology certainly played a role, with that I mean as a figurative type. The distinction Quatremère de Quincy already made between 'type' and 'model' is essential. The type does not so much represent an imitable image of something, rather the idea serving as the guiding principle in the design process.

The step from formal and functional analysis to an architectural idea for the assignment took a long time. We did not have a programmatic alibi, so the structure, the building, whatever, had to follow from different considerations. I like Swiss architecture, Herzog and De Meuron, for example. I prefer brick architecture. Perhaps those preferences subconsciously played a part in the dynamics of the design process. We formulated the demand for a large building – the city hall and adjoining station – as a demand for a meaningful environment, and in so doing expanding the stylistic solution for a large, hybrid structure to an urban concept, entitled 'Groter Delft' ('Delft at large').

LvD: Let us talk a bit more about contemporary traditionalism, in particular the relationship between architect and audience.
bvR: In the Dutch context? What happened there was exactly the opposite of what happened in Belgium. In the Netherlands, young architects were immediately involved in large-scale projects. In Belgium, when you graduated, you mostly constructed individual houses. I went to listen to developers and tried to create a tailor-made suit. Only after several years I realised that this was completely insane, that you cannot discuss architecture with them. You just have to say, this is your programme, the problem is solved, here is your house.

behagen. Ik ben erg traditioneel en ik vind dat een gebouw iets mysterieus moet hebben. Het mag allemaal niet duidelijk zijn bij eerste lezing.

LvD: Zou je als architectuurcriticus of gebruiker iets in een ontwerp kunnen ontdekken wat de architect er niet bewust heeft ingebracht?
bvR: Natuurlijk, geen probleem. Maar let wel, ik wil met mijn ontwerpen meestal geen verhaal vertellen. Als ik al een verhaal zou moeten vertellen, dan is dat het verhaal van het project. En dan wil ik het karakter van de opdracht vatten, in eerste instantie intuïtief, vanuit mijn eigen achtergrond en levenservaring. Ik zie mezelf als een traditionalist. Strawinsky heeft ooit gezegd: 'Alles wat geen traditie is, is plagiaat.' Daar ben ik het volkomen mee eens. Traditie is voor mij de definitie van vooruitgang.
LvD: Wat vindt u dan van het zogenaamde hedendaagse traditionalisme in Nederland, bijvoorbeeld de wijk Brandevoort?
bvR: Verschrikkelijk natuurlijk. Dat is geen traditionalisme, dat is nou wat we plagiaat noemen. Architecten die nabootsen wat er vroeger, vooral in de jaren dertig is gemaakt. Dansen naar de pijpen van de markt, die er natuurlijk mee adverteert en het verkoopt. Ik denk dat het niet zozeer beantwoordt aan de smaak van de consument, maar aan de smaak van de gemiddelde onroerendgoedhandelaar.

LvD: Moeten we er als faculteit aandacht aan schenken?
bvR: Ja, er tegenin gaan. Dat wil zeggen, 'if you can't beat them, join them'. Maar als vanuit de maatschappij op een ernstige manier wordt omschreven wat de culturele opgave is – en dat is wat ik zoek – dan moet ze ook luisteren naar mijn antwoord. Dat wil dus zeggen dat ik op elke culturele vraag ook een cultureel antwoord moet geven.

LvD: Welke onderzoeksvragen heeft u geformuleerd met betrekking tot de locatie, de topografie in ruimere zin en de vakgebonden context?
bvR: De vraag hoe de vrijkomende plek in de stad opnieuw beleefbaar en interessant kan

worden gemaakt. Daarbij wil ik aansluiten bij de traditie zoals ik die zojuist omschreef, weliswaar beducht voor heersende stijlen of zelfs doctrines, maar wetend dat het onmogelijk is er helemaal aan te ontsnappen. Ik wilde de cesuur die er thans in Delft is tussen het centrum en het Westerkwartier helen en laten zien welke kansen er liggen, hoe je de stad kunt verdichten. Natuurlijk ga ik vanuit mijn opvatting in op de vraag hoe de stad met haar herbruikbaarheid van stedelijk weefsel, ruimten en gebouwen om moet gaan. Een stad en een locatie zijn vindplaatsen die men tot gelding brengt. Daarbij stelde ik me ook de vraag hoe de stad zelf zin geeft aan het project, en of zij er meerwaarde in ziet op de korte en de lange termijn. De aansluiting van de negentiende-eeuwse uitbreiding op de historische binnenstad is in architectonisch opzicht ook interessant vanwege de binnenhoven die je aan beide kanten van de spoorzone ziet.

LvD: Hoe hebt u het architectonisch idee voor de opgave ontwikkeld?
bvR: Zoals ik al zei, we werken altijd samen. Met het team probeerden we in eerste instantie de essentie van de opgave te begrijpen. Dat vonden we lastig vanwege het ontbreken van externe beperkingen. Vervolgens hebben we op grond van morfologische inzichten een typologie gekozen die richtinggevend was voor het hele project. Ten slotte waren referenties als Vermeers schilderij *Zicht op Delft*, maar ook het negentiende-eeuwse station belangrijk om het karakter van het ontwerp te bepalen. Het idee van typologie speelde zeker ook een rol, en dan bedoel ik als figuratief type. Het onderscheid dat Quatremère de Quincy al maakte tussen 'type' en 'model', is daarbij essentieel. Het type vertegenwoordigt niet zozeer een na te bootsen beeld van iets, maar eerder de idee die als richtlijn kan dienen in het ontwerpproces.

De stap van formele en functionele analyses naar een architectonische idee voor de opgave duurde overigens lang. We hadden geen programmatic alibi, dus moest de structuur, het gebouw, *what ever*, uit andere overwegingen volgen. Ik houd van Zwitserse architectuur, Herzog & de Meuron bijvoor-

LvD: Sometimes a client already proposes a form. If so, what do you do?

bvR: Not with me. Or maybe, if they have misinterpreted my work. You see, as Flemish state architect, I have realised that when you have to help a developer choose their architect, it is done best by letting them write down what they want. Then we get back to cultural commission. When having to advise five clients can you provide a diversity of architects or architectural styles if so desired? This helps the developer know exactly who and what they finally choose.

LvD: As soon as they have chosen an architect, should the latter have carte blanche?

bvR: Yes. Or collaborate. Then the real process between developer and architect begins. A certain distance is part of it. You do not discuss your vision with five other people. Of course, you are not directly discussing style, but the essence of the assignment.

LvD: How do you choose your reference images?

bvR: In this case: the vacuum, the empty space next to the centre that has not been filled yet. Without failing in our duties towards the historical centre of Delft, we took care to create an additional centre, a centre that not only manifests itself by a square and a large avenue, but also by a kind of primary urban element, recognisable as something belonging to society. Not something commercialised into a station and a shopping mall, no, a recognisable station as an infrastructural and administrative centre. And so the chance arose to transform a location that has always formed a rift into an interesting meeting place.

LvD: What is your general opinion on the transformation of the Dutch city?

bvR: Further development of a city, the contemporary Dutch city that is, is mainly supported by the belief in complementary principles of continuity and simultaneity. The synchronism of present and past is the ultimate urban quality. This guiding principle should be applied to all urban development

and architectural projects in the city. An urban project does not imply imitating the city, but modifying and transforming it. It should be obvious that design options should never search for references in exterior appearance, but in the core of events, not in the image of the past, but in its character. They should not historicise, with a strong penchant for the past; they should be indebted to it.

The proposed interventions in Delft should therefore be interpreted as a new layer in the city that should function together with the existing city structure.

LvD: Which criteria do you use when assessing plans?

bvR: The question is similar to the question of procedures, the different steps used in the design process. Initially, it involves understanding the assignment and whether the architectural assignment has been interpreted meaningfully. Meticulous formulation or reformulation of its various aspects subsequently provides the hold needed to assess a project. Has it been anchored in an imitable manner in its time and environment and, of course, on all levels: social, cultural but also economic? This way makes it an inclusive project, instead of an exclusive one, very much a part of its time, a part of the context in its own way.

LvD: What do you think of the 5x5 project?

bvR: Using the same design assignment for different Dutch cities clearly visualises the original scientific starting point: ‘providing a solution for a class of problems’. Besides the concrete location-related circumstances, the analysis of the five different locations also shows the analogies between the assignments in these cities. At the same time, the different designs provide insight into the vision and methodology of the five designers, enabling an academic debate on ‘positions’. As a consequence, the academic nature of the assignment also lacks important economical and influences, which are extremely important with projects of this scale.

LvD: Within the context of your own work, how do you see this project?

beeld. Ik heb een voorkeur voor baksteenarchitectuur. Misschien speelden die voorkeuren onbewust mee in de dynamiek van het ontwerpproces. Wij hebben de vraag naar een groot gebouw – het stadskantoor annex station – geformuleerd als de vraag naar een betekenisvolle omgeving. Zo hebben we de stilistische oplossing voor een groot, hybride gebouw uitgebreid tot een stedelijk concept onder het motto ‘Groter Delft’.

LvD: Laten we het nog even over het hedendaagse traditionalisme hebben en dan vooral over de verhouding tussen architect en publiek.

bvR: In de Nederlandse context? Daar gebeurde precies het tegengestelde van wat in België gebeurde. In Nederland werden jonge architecten direct betrokken bij omvangrijke projecten. In België ging je als je net afgestudeerd was vooral individuele woningen bouwen. Ik ging luisteren naar de bouwheer en proberen een maatpak te maken. Pas na enkele jaren heb ik ingezien dat dat compleet maf was, dat je met hen niet over architectuur kunt praten. Je moet gewoon zeggen: dit was uw programma, het is opgelost, alstublieft, hier is uw huis.

LvD: Soms komt een opdrachtgever al met een vorm aan. Wat doe je dan?

bvR: Bij mij niet. Of misschien toch, als ze mijn werk verkeerd hebben begrepen. Kijk, als Vlaams bouwmeester heb ik ingezien dat als je een bouwheer moet helpen bij de keuze van zijn architect, je dat het beste doet door hem eerst te laten opschrijven wat hij wil. Dan komen we terug op het culturele opdrachtgeverschap. Kun je, als je vijf opdrachtgevers moet adviseren, zorgen voor een zekere diversiteit aan architecten, van de stijl van architecten, als je wilt? Zodat die bouwheer aan het einde heel goed weet wie en wat hij kiest.

LvD: Zodra hij voor een architect gekozen heeft, moet die dan alle ruimte krijgen?

bvR: Of anders samen. Want eigenlijk begint dan pas het werkelijke proces tussen bouwheer en architect. Daarbij hoort een soort afstandelijkheid. Je gaat niet met vijf man discussiëren over je visie. Je hebt het

dan natuurlijk niet direct over stijl, maar over de essentie van de opdracht.

LvD: Hoe kiest u uw referentiebeelden?

bvR: In dit geval: de leegte. De lege ruimte naast het centrum die nog niet gevuld is. Wij hebben ervoor gezorgd dat er, zonder het historische centrum van Delft tekort te doen, een bijkomend centrum is gecreëerd. Een centrum dat zich niet alleen manifesteert in een plein en een grote boulevard, maar ook in een soort primair stedelijk element dat herkenbaar is als iets van de gemeenschap. Niet iets dat is vercommercialiseerd tot een station en winkelcentrum, nee, een herkenbaar station als infrastructuur en administratief centrum. Zo ontstond de kans om een plek die altijd een cesuur is geweest, tot een interessante ontmoetingsplaats om te vormen.

LvD: Wat is in het algemeen uw mening over de transformatie van de Hollandse stad?

bvR: Het verder bouwen aan een stad, de hedendaagse Hollandse stad, wordt in hoofdlijn gedragen door het geloof in de complementaire principes van continuïteit en simultaneïteit. De gelijktijdigheid van heden en verleden is dé stedelijke kwaliteit bij uitstek. Dit uitgangspunt zou moeten worden toegepast bij het werken aan alle stedenbouwkundige en architectonische projecten in de stad. Het stedelijk project is niet de stad imiteren, maar de stad modificeren en transformeren. Het moge duidelijk zijn dat ontwerpopties nooit referenties mogen zoeken in de uiterlijke verschijningsvorm, maar wel in de kern van de verschijnselen, niet in het beeld van het oude, maar in het karakter ervan. Ze mogen niet historiserend zijn, met een sterke hang naar het verleden, maar wel schatplichtig aan het verleden. De voorgestelde ingrepen in Delft moeten dan ook worden begrepen als een nieuwe laag in de stad, die samen met de bestaande stadsstructuur moet gaan functioneren.

LvD: Welke criteria hanteert u als u plannen beoordeelt?

bvR: De vraag is vergelijkbaar met de vraag naar de werkwijze, de verschillende stappen die in het ontwerpproces worden ingezet. In

bvR: Our vision on public space has been accentuated. Exploring the possibilities of project grounds, investigating a location's potential, exploring the boundaries between public space and built-up areas and to carefully search for an optimal balance, provided us with the opportunity to research the relationship between them. A high-quality and meaningful public space is the first step to densifying structures that can resist the hands of time.

LvD: Finally, what does the 5x5 project teach us?

bvR: The city remains the most important work area for urban developers and architects. Exploring possible infrastructural, urban development and architectural interventions is essential to meet the demand for densification and conscious use of space, not only for Delft, but for all Dutch cities.

eerste instantie gaat het om het op begrip brengen van de opgave en om de vraag of de architectonische opgave betekenisvol is geïnterpreteerd. Het nauwgezet (her)-formuleren van de verschillende facetten van de vraag geeft vervolgens houvast om de keuzes te maken die nodig zijn om een project te beoordelen. Is het project op een navolgbare manier verankerd in zijn tijd en omgeving, en dit natuurlijk op alle niveaus, zowel sociaal en cultureel als economisch? Daardoor wordt het dus een inclusief project en geen exclusief, maar wel degelijk deel van zijn tijd, op zijn eigen wijze onderdeel van de context.

LvD: Wat vindt u van het 5x5-project?

bvR: Dezelfde ontwerpopgave voor de verschillende Hollandse steden brengt het oorspronkelijke wetenschappelijke uitgangspunt – 'het bieden van een oplossing voor een klasse van problemen' – zeer concreet in beeld. De analyses van de vijf verschillende locaties brengen naast de concrete plaatsgebonden omstandigheden ook de analogieën in beeld die deze opgaven in de verschillende steden delen. Tegelijk geven de verschillende ontwerpen inzicht in de visie en werkwijze van de vijf ontwerpers, waardoor een academisch debat over 'posities' mogelijk wordt. De academische aard van de opgave heeft echter ook tot gevolg dat belangrijke invloeden vanuit de economie en de politiek, die bij projecten van deze schaal erg belangrijk zijn, ontbreken.

LvD: Hoe ziet u dit project in de context van uw eigen werk?

bvR: Onze visie op de openbare ruimte is met dit project aangescherpt. Het exploreren van de mogelijkheden van een projectterrein, het onderzoeken van de potenties van een plek, het aftasten van de grenzen tussen de openbare ruimte en de bebouwde omgeving en het zorgvuldig zoeken naar een haalbaar evenwicht tussen beide bood ons de mogelijkheid om de openbare ruimte in relatie tot de bebouwde omgeving nader te onderzoeken. Een kwalitatieve en betekenisvolle openbare ruimte is de eerste stap om te komen tot verdichte structuren die de erosie door de tijd kunnen weerstaan.

LvD: Ten slotte, wat kunnen we leren van het 5x5-project?

bvR: De stad blijft het belangrijkste werkkterrein voor stedenbouwkundigen en architecten. Het exploreren van mogelijke infrastructurale, stedenbouwkundige en architecturale ingrepen is niet alleen voor Delft, maar voor alle Hollandse steden noodzakelijk om te kunnen voldoen aan de vraag naar verdichting en naar bewuste omgang met ruimte.